# DAWRA MAL-ART IMQADDSA

(*Jorbot mal-għadd ta' Ottubru-Diċembru* 1961)

Fost il-karti u dokumenti li għandi d-dar, wieħed mill-aktar għal qalbi, hu ċ-ċertifikat tal-Arċisqof Grieg Ortodoss ta' Sinaj, fejn jgħid li jien kont żort il-Monasteru ta' santa Katarina, u tlajt fuq il-Muntanja Mqaddsa ta' Sinaj, magħrufa llum bl-isem ta' Ġebel Musa. Ngħid is-sewwa, qatt ma kien għaddieli minn rasi li xi darba sa jkolli x-xorti li nasal sa hemm: iżda, bil-għajnuna t'Alla, wasalt; u qattajt hemm erbgħat ijiem. Tlajt fuq Ġebel Musa u Ġebel Katrin, u rajt x'inhu sewwa d-deżert li fih il-Lhud qattgħu erbgħin sena sħaħ jiġġerrew, qabel ma daħlu l-art imwegħda.

*It-Tluq*. Kien it-28 ta' Ġunju 1956, meta, ftit qabel il-5 ta' wara nofs inhar, il-Kajr, ħdejn il-bieb tal-Kulleġġ tal-Ġeżwiti tas-Sagra Familja, fejn konna milqugħa, tfaċċaw ħames karozzi tal-kedd, mgħobbija bl-ikel, petrol, u ħwejjeġ oħra, meħtieġa għal vjaġġ twil u jiebes. Ix-xufiera kienu nies tal-qatgħa, mibruma u lesti għal kull ma jista' jinqala'. Fosthom kien hemm wieħed fuqhom il-koll; ieħor magħhom biex jagħmilha ta' kok, meta naslu. Dan kien mis-South Afrika, dħuli u ferrieħi, u ma jaqta' qalbu minn xejn.

F'xi l-5 nġbarna l-koll ħdejn il-bieb ta' barra, tqassamna f'ħames ġemgħat, u rkibna l-karozzi biex nerħulha lejn il-belt ta' Swejz, fuq ix-xatt tal-Baħar l-Aħmar, lesti, għal taħbita bla nifs, u għal kollox.

Tlaqna. Qsamna l-Kajr kollu; toroq wiesgħa, twal u sbieħ, siġar m'ogħla żewġ kanpnari; nies mixħuta fuq il-ħaxix, għal frisk tas-siġar. Wara ftit tas-sewqan ħriġna mill-Kajr, u sibna ruħna fi triq dritta-dritta, taqsam f'nofs wesgħa kbira ta' ramel kemm tara b'għajnejk: kien l-ewwel ħjiel tad-deżert tal-Eġittu; iżda l-kbir kien għadu ġej. Ma' tul it-triq ma kontx tara ħlief xi suldati għassa f'postijiet imwarrbin u tankijiet jew pompi tażżejt. F'toroq bħal dawn, fis-sewqan ma hemmx rażan; ix-xufiera, min isuq l-iżjed. Triq dritta-dritta u wiesgħa, ma hemmx biża ta' ħbit; għal hekk, ix-xufier ma jħabbilx rasu. Jiftaħ ir-radju, u ħallih għaddej mitluf u mxaħxaħ fil-għana Għarbi, li għall-ewwel darba ħassejt kemm tassew jaqbel mal-monotonija tad-deżert jikwi taħt ix-xemx. U min qatt ma għadda mid-deżert, u raħ b'għajnejh, ma jafx x'inhu; l-ewwel tagħlima li tgħallimt dik il-lejla.

Konna ilna sejrin xi sagħtejn u nofs, meta l-karozza ta' quddiem nett ilwiet għal lemin u sibna ruħna ħdejn biċċa bini f'xatt il-baħar. Sa dan il-ħin kien dalam m'hux ħażin, u għal hekk ma stajniex nithennew sewwa bil-Baħar l-Aħmar, li kellu sehem kbir fil-ġrajja mqaddsa.

Ma konniex fil-belt tas-Swejz sewwa, iżda 'l barra minnha, fil-Hotel *Bel-Air*, li ta' bil-ħaqq jixirqilha dan l-isem; ma tistax tkun f'naħa isbaħ milli hi. Din il-lukanda, tista' tgħid mibnija fi xfar il-baħar, hi aktarx għall-Ewropej li jkunu jaħdmu dawk in-naħat. Dawn, hawn jiġu, 'il bogħod mis-sħana tal-belt. Il-*bar*, kien mimli bihom, jixorbu u jithennew bid-daqq Għarbi.

Hawnhekk tqassamna fi kmamar li kienu ħejjewlna, u morna nieklu.

L-ikel niżlilna għasel, wara dak il-vjaġġ kollu, għal beraħ tad-deżert. Kif temmejna l-ikla, morna nqattgħu siegħa fuq ir-ramel f'xatt il-Baħar l-Aħmar. Fix-xefaq bdew ifiġġu ħafna dwal: kienu l-vapuri riesqa lejn il-Kanal tas-Swejz, biex mas-sebħ jibdew għaddejja għal Mediterran. Jien ma nħossnix mogħti għal ħolm wisq, iżda xi minn daqqiet issib ruħek f'xi ħolma bla ma tistennieha, u hekk ġrali dak il-ħin. Ġibt quddiem għajnejja l-Lhud maħruba mill-Eġittu, imbeżżgħa, riesqa lejn il-baħar, qalbhom maqtugħa għaliex il-Farghun ġej warajhom bl-armata kollha tiegħu għall-ħelsien u s-salvazzjoni tagħna l-koll.

Meta għadda ftit taż-żmien, morna norqdu, bil-ħsieb li l-għada kellna nqumu bikri, biex mal-5 nitilqu lejn is-Sinaj. Fil-għodu kmieni, fil-4, konna l-koll fuq saqajna. Tnejn minna qaddsu fuq mejda tal-*bar*, u aħna tqarbinna minn idejhom. Wara, ħadna kolazzjon sewwa; għax quddiemna kellna vjaġġ liema bħalu, ta' jum sħiħ, sal-Monasteru ta' Sinaj.

*Lejn Sinaj.* Kien nhar l-Imnarja, fid-29 ta' Ġunju, fil-5 ta' fil-għodu meta tlaqna mill-Hotel *Bel-Air* ta' Swejz, għad-deżert. Wara ftit tas-

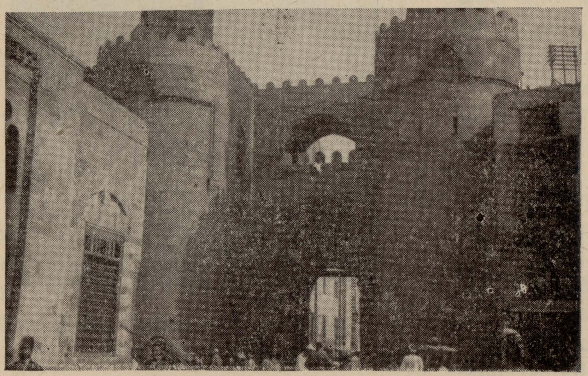

*L-Eġittu — Dehra ta' wieħed mill-bibien tal-Kajr, li jgħidulu: Bâb Fâtma.*

U meta ħasbu li kollox kien mitluf għalihom, jilmħu l-baħar jinferaq, u ssir mogħdija ġo nofsu . . . għalihom ilkoll, b'uliedhom, bil-bhejjem, u b'kull ma kellhom! Fejn sar dal-miraklu, ma nafux sewwa, u anqas hemm tama li għad inkunu nafu, iżda żgur li f'dawk in-naħiet. Hemm fix-xatt, bil-lejl, taħt sema jleqq u jiddi bil-kwiekeb tad-deżert, bil-għana Għarbi ġo widnejk, ma tistax ma tinsiex it-tgeġwiġ tal-ħajja tal-belt, u tmur bil-ħolm ta' moħħok f'dawk iż-żmenijiet imbegħda, meta Alla l-Imbierek kien qiegħed ijwettaq il-pjan tal-Providenza tiegħu, bi tħejjija sewqan għaddejna minn ġol-qalba tal-belt ta' Swejz, u wasalna f'xifer il-Kanal, fejn wieħed jista' jaqsam minnaħa għall-oħra bil-lanċa li kien hemm għal hekk. Kellna nistennew daqsxejn waħda, sa kemm isir il-ħin. Kien hemm ħafna ħaddiema lesti biex jaqsmu. Fl-aħħar qsamna f'lanċa tal-Kumpanija (jew aħjar: li *kienet* tal-Kumpanija tal-Kanal tas-Swejz. Għax xahrejn wara nqala' li nqala' u Naser ħataf il-Kanal f'idejh). Domna qisu xi kwarta sa ma wasalna x-xatt l-ieħor. U meta qbadna l-art, ħassejna li konna tlaqna dinja u dħalna f'oħra. Ma' dwarek xejn li xejn, ħlief

ramel fuq ramel safrani. Il-Kanal u l-baħar ma kienux qishom ħlief wied ta' ilma ikħal, għaddej bil-kalma minnofs ir-ramel. Li kieku ma kienx hemm laneċ apposta biex iħammlu r-ramel, kieku wara ftit taż-żmien il-Kanal jimtela bir-ramel, u ma jkun jiswa għal xejn. Sa kemm inġbarna l-koll u waslu l-karozzi, qagħadna nħarsu lejn il-vapuri għaddejja ma jaqtgħu qatt - vapuri tal-passiġġieri, tat-tagħbija, u taż-żejt, vapur wara l-ieħor....il-kummerċ tad-dinja, għaddej!

*L-Oasi ta' Mara.* Tgeddisna fil-karozzi. Lili messni f'waħda ħdejn ix-xufier, b'ieħor minn Luxemburg miegħi. Max-xufier stajt ngħid kelma sewwa, għax malli tarraftlu xi kelma bil-Malti malajr waqqaf widnejh u ħa nteress fija. Qalli li kien jaf xi Maltin is-Swejz u l-Kajr, u sirna ħbieb.

Tqabbdu l-makni u tlaqna lejn id-deżert. Għall-ewwel it-triq kienet tajba ħafna, kollha asfalt, dritta u wiesgħa, u...sħuna. Is-sħana bdiet tagħmel tagħha. Ix-xufiera kull ftit taż-żmien kienu jwaqqfu jberrdu l-makni, għax dawn is-sħana ħassewha daqsna. Kull fejn tħares ramel kull lewn: mewġa fuq mewġa ta' ramel isfar, u aktar ma jitbiegħed minnek, jieħu l-lewn kaħlani, sa kemm jitħalat mas-sema fix-xefaq. Il-bogħod-il-bogħod kienu jidhru l-għoljiet ġo nofs il-Penisla ta' Sinaj. Til-temaħ ukoll 'l hawn u 'l hemm xi antenna tal-pompi taż-żejt: is-sinjal waħdieni tas-seklu għoxrin f'dawn l-inħawi. Tara wkoll xi ġemel, jew tnejn marbuta ma' xulxin, immexxija minn xi bidwi tax-xagħri, fuq xi wieħed minnhom riekba xi waħda minn-nisa tiegħu. Niftakar li meta konna dħalna ftit sewwa fix-xagħri, naraw wieħed minn dawn il-Bedwin b'martu fuq il-ġemel. Kif raw lilna, l-mara marret tinħeba, u hu baqa' jistenna sa kemm għaddejna. Imbagħad raġa' għabba l-mara u telqu lejn triqthom.

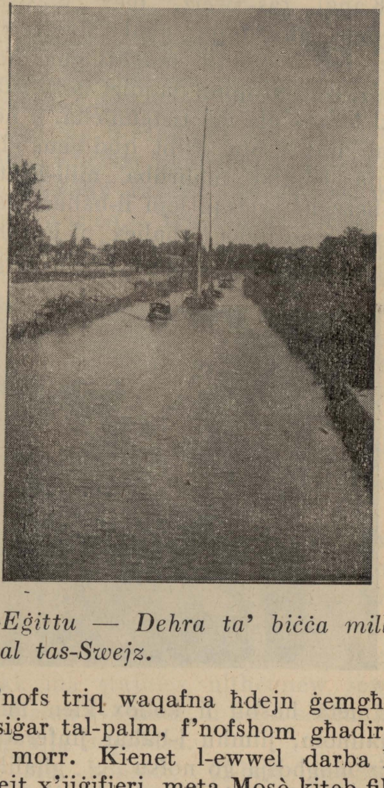

*L-Eġittu — Dehra ta' biċċa mill-Kanal tas-Swejz.*

F'nofs triq waqafna ħdejn ġemgħa ta' siġar tal-palm, f'nofshom għadira ilma morr. Kienet l-ewwel darba li ħassejt x'jiġifieri, meta Mosè kiteb fil-Ġenesi: "U ħawwel il-Mulej Alla ġnien ta' hena, u hemm qiegħed lil Adam li kien għamel" (Ġen. II, 8). Wara dik il-monotonija tad-deżert, sħana u għatx, tħossok tieħu r-ruħ meta ssib ruħek f'nofs dik it-tużżana palm, ma' dwar in-nixxiegħa tal-ilma. Din hi l-*oasi*, u xi ħaġa hekk kellu f'rasu l-Kittieb Imqaddes meta fis-srilna l-Ġenna tal-Art: *oasi* kbira, f'nofs id-deżert, fejn l-ilma jgelgel, is-siġar isaltnu, u l-frott jgħajjex bhej-

jem u nies. Ħwejjeġ li fix-xagħri ma ssibhomx.

F'din l-*oasi* ta' Mara, il-lum magħrufa bħala l-Bjar ta' Mosè, waqfu l-Lhud għattxana, wara tlett ijiem mixi mill-Baħar l-Aħmar. Hawn sabu l-ilma morr, u bdew igergru għal Mosè talli ħariġhom mill-Eġittu biex imutu bil-għatx fir-ramel. Mosè, imqabbad minn Alla, qata' għasluġ u xeħtu fl-ilma, u l-ilma sar ħelu. U xorbu u telqu. (Esodu, XV, 22-26). Hawn qrajna biċċa mill-Iskrittura u ħsibna ftit fuq li kien ġara aktar minn tliett elef sena ilu. Ġibna quddiem għajnejna poplu bla tarf, min jgħid ħaġa u min jgħid oħra, imgħaddba għal Mosè għax ħariġhom hemm barra, qalbhom maqtugħa mill-ħniena t'Alla; u dan wara dawk il-mirakli kollha, fosthom il-qsim tal-Baħar l-Aħmar. U Alla flok ma kkastigahom, ħenn għalihom u sqiehom, ħalli jkomplu fi triqthom.

*F'Elim*. Tlaqna minn hemm wara li sellimna lill-Għarab li kienu joqogħdu dik in-naħa, jew aħjar, li kienu hemm għal xi ftit tal-jiem biex jisqu l-imrieħel tagħhom, u rħejnielha għal triqitna. It-triq bdiet tiħżien xi ftit; ma baqgħetx watja bħal qabel. Tfaċċaw ħafna tliegħi u nżieli, sa kemm sibna ruħna f'wied kollu palm, qasab, u għollieq. Hawn irġajna waqafna. Din kienet l-*oasi* ta' Elim, li l-Ktieb tal-Esodu jfissirha b'dan il-kliem: "Waslu Elim, fejn kien hemm tnax-il għajn tal-ilma u sebgħin siġra tat-tamar. Hemmhekk waqqfu l-egħrejjex ħdejn l-ilma" (Esodu, XV, 27). Minn dal-kliem stess tintebaħ bil-ferħ tannies meta ntasbu fl-art għal frisk taddell tal-palm, u tal-ilma tal-egħjun.

U aħna ma fraħniex anqas minnhom meta sibna ruħna barra mill-karozzi li sa dak il-ħin kienu saħnu sewwa, u kienu jeħtieġu ftit tat-tberrid. Hawn Patri North, il-Professur li kien qiegħed imexxina, fissrilna l-ġejografija tal-post; il-wied, u l-għejjun, u l-palm għadhom hemm. Jekk m'hux l-istess għadd, ma nafx; iżda l-arja tal-mistrieħ għadha żgur l-istess. Fil-Lvant sa ftit ilu, kollox kien wieqaf: il-bidla ħadd ma kien jaf x'inhi. Jgħaddu l-mijiet tas-snin, u kollox jibqa' xorta waħda: art, bhejjem, u nies.

DUN KARM SANT

# IX-XMARA TAL-ĠURDAN

Ix-xmara tal-Ġurdan imnissla mit-tidwib tas-silġ li hemm is-sena kollha fuq Ġebel ix-Xiħ, jew Monti Hermon. L-ilma ta' das-silġ jidħol fil-blat imbagħad joħroġ fi tliet għejjun, l-akbar minnhom hi l-għajn ta' Banija, li qegħda 329 metru ogħla mill-baħar Mediterran.

Il-Ġurdan jgħaddi mill-għadira l-Hule u mbagħad mill-Baħar ta' Tabarija, li joħroġ minnu f'naħa baxxa 212-il metru aktar minn wiċċ il-Mediterran. Il-Ġurdan minn hemm 'l isfel, jinżel b'saħħa kbira, u jagħmel ħafna dawrien, li b'hekk it-tul tiegħu jsir qrib tliett darbiet aktar milli kieku jimxi dritt. Fl-aħħar jinxeħet fil-Baħar Mejjet, li hu 392 metru taħt wiċċ il-baħar Mediterran. Jingħad li l-ilma li l-Ġurdan jixħet fil-Baħar Mejjet, hu sitt miljuni metri kubi kuljum.